

SZOVJET SZAKKÖNYVEK
A MŰSZAKI TERMELÉSI KÖNYVTÁRI HÁLÓZATBAN

Benedek Jenő

A szovjet műszaki irodalom értékelésére ma már nem kell meggyőzőbb bizonyítékokat keresnünk, mint azokat az erőfeszítéseket, amelyeket éppen az iparilag legfejlettebb kapitalista országok /USA, Anglia, Franciaország, Német Szövetségi Köztársaság/ fejtenek ki annak érdekében, hogy az orosz nyelv okozta nehézségeket leküzdjék, és így a szovjet műszaki irodalmat a maguk számára hozzáférhetővé és felhasználhatóvá tegyék. Ezek az országok az elmúlt évek során egymásután hoztak létre olyan szervezeteket, amelyek folyamatos rendszerezéssel ültetik át a hazai nyelvekre a legfontosabb szovjet műszaki kiadványokat. Az USA elégtelen fordítói kapacitásán úgy igyekezik segíteni, hogy Izraelből, Lengyelországból, Jugoszláviából rendel fordításokat oroszról angolra. Elgondolások vannak egy közös európai iroda felállítására kifejezetten azzal a céllal, hogy a szovjet műszaki irodalom értékeit angol, francia és német nyelven tárhassák. /1/ Ismerünk továbbá olyan tudományos intézeti szakkönyvtárat, amely rendszeresen ad ki jegyzéket a Szovjetunióból beszerzett könyveiről. Az új beszerzések jegyzéke közli a könyv eredeti címét /cirill betűkkel/ és a cím angol nyelvű fordítását. /2/

Az iparilag fejlett nagy kapitalista országoknak ezt a szovjet műszaki irodalom irányában mutatkozó pozitív értékelését látva, jogosan felmerülhet az a kérdés, milyen megbecsülést, értékelést adnak a műszaki termelési könyvtári hálózat tagkönyvtárai a szovjet műszaki irodalomnak, a szovjet műszaki könyveknek. A kérdésre adandó válasznál figyelembe kell venni, hogy az orosz nyelv megértése napjainkban még mindig többeknek okoz nehézséget, mint pl. a német vagy akár az angol nyelv. A felnövő új nemzedékkel a helyzet állandóan javul, de éppen azok a korosztályok, amelyeknek szakmai érdeklődése már megfontoltabb és szélesebb körű - a szakirodalomra is kiterjedő - még a német-angol-francia iskolai nyelvtanítás jegyében nőttek fel.

A vezető kapitalista országok a Szovjetunió által rájuk kényszerített gazdasági verseny következtében kényszerülnek az orosz nyelvi nehézségekkel megbirkózni, nekünk a szocialista gazdaság építése érdekében van szükségünk a szovjet műszaki irodalom megismerésére és az adott körülményeknek megfelelő felhasználására. Nálunk is kialakultak már azok a szervezetek, és megteremtődtek azok a lehetőségek, amelyek az orosz nyelvű szakirodalom anyanyelvi hozzáférhetőségét biztosítják. Gondolunk itt az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumen-

tációs Központ /OMK/ fordítási tevékenységére, a KGM és NIM nagy apparátussal dolgozó fordító irodáira és általában azokra a bő anyagi eszközökre, amelyek az üzemeknek, kutatóintézeteknek és más tudományos intézeteknek ilyen célokra rendelkezésre állanak. Gondolunk továbbá kiadóinknak arra a tudatos törekvésére, hogy magyar nyelven is megjelentessék a szovjet műszaki könyvek legjobbjait. A Műszaki Könyvkiadó pl. 1962. évi tervében 20 szovjet műszaki könyv magyar nyelvű kiadását jelzi. Ez pedig az általa kiadásra tervezett összes műveknek 12,7 %-át jelenti. /2/ Főleg a könyvek esetében azonban semmiképpen sem képzelhető el az, hogy minden megismerésre érdemes és felhasználásra alkalmas szovjet műszaki kiadványt magyar nyelven közreadjanak. Azok a merőben ellentétes tendenciák, amelyek a kapitalista országokkal szemben bennünket a szovjet műszaki irodalom értékelésére és felhasználására serkentenek, a műszaki termelési hálózat könyvtárosaikat arra kötelezik, hogy biztosítsák a szovjet műszaki könyvek beszerzését elsősorban azok számára, akiknek maga a nyelv nem okoz külön nehézséget. Tapasztalataink továbbmenően azt bizonyítják, hogy a termelési- vagy kutatási feladatokhoz kapcsolódó műszaki könyvek megléte /nemcsak orosz nyelven/ csak haszonnal járó és indokolt, még abban az esetben is, ha a nyelv nehézségeket okozna. A műszakiak számára ugyanis már az első betekintésre nagyon sokat tudnak mondani a műszaki közlés nemzetközi formái: az ábrák, rajzok, táblázatok, grafikonok stb. Szinte törvényszerűen állítható az is, hogy ha a műszakiak olyan szakirodalommal találkozhatnak, amely termelési feladataikkal kapcsolatos, új technológiát javasol, vagy fejlesztési elgondolásaikhoz sejtet segítséget, a dokumentumok nyelvi nehézségeit nem tartják komoly akadlynak, és mindenképpen segítenek magukon. Ha azonban a műszaki könyvtáros a nyelvi nehézségektől vezettetve nem szerzi be az intézménye feladataival kapcsolatos szovjet szakkönyveket is, akkor ezektől a lehetőségektől eleve megfosztja intézményének műszaki gárdáját.

A műszaki termelési könyvtári hálózat egészének álláspontját megismerni és gyakorlatát ebben a kérdésben áttekinteni elég nehéz. Megkíséreltük a hálózat 70 jelentős szakkönyvtárának /42 üzemi és 28 kutató- és tervezőintézeti könyvtár/ könyvállományát az általuk szolgáltatott adatok alapján az orosznyelvű és az egyéb nyelvek egybevetése alapján arányba állítani, hogy képet kapjunk a szovjet műszaki irodalom értékeléséről.

A Számba vett könyvtárakban a szovjet könyvek száma eléri az		összállomány				
		0%-át	1-3%-át	4-5%-át	6-10%-át	ennél többet
Üzemi könyvtárakban/42/		4 ktr	13 ktr	7 ktr	11 ktr	7 ktr
Kutató- és tervezőintézeti könyvtárakban /28/		1 ktr	-	2 ktr	9 ktr	16 ktr

Ezek az adatok az első rátekintésre elárulják azt, hogy az üzemekben lényegesen kedvezőtlenebb a helyzet, mint a kutató- és tervezőintézetekben. A 42 üzemi könyvtár között 4 /9,5 %/ olyan is található, amelynek állományában egyáltalán nincsen szovjet könyv. Maguk az üzemek, amelyek ilyen állománnyal "dicsekedhetnek", sokkal fele-

lösségteljesebb helyet foglalnak el gazdaságunkban, semhogy komoly hátrányok nélkül mellőzhetnék a szovjet műszaki könyvekben rejlő és felhasználható értékeket. Természetesen a könyvanyag 1-2-3 %-a, de még 5 %-a sem minősülhet elegendőnek, különösen ha az ország legnagyobb gépipari-, vegyipari-, textilipari stb. üzemének szakkönyvtárairol van szó. Az üzemi műszaki könyvtárak folyamatos gyarapításánál az évi beszerzésnek cca 10 %-át tartjuk elegendőnek, ill. az első határnak arra, hogy a szakterület szovjet könyvirodalmáról is nagyjából áttekintést kapjunk. Ezt pedig a számba vett 42 könyvtár közül csak 18 könyvtár /42,8 %/ éri el. Az OMK-ban az orosz nyelvű könyveknek az összbizserzéshez viszonyított százalékos aránya az utolsó 3 évben a következő volt: 1959 = 11,2 % /1046 kötet/; 1960 = 11,3 % /1127 kötet/; 1961 = 11,3 % /1224 kötet/.

A kutató- és tervezőintézeti szakkönyvtárakban mutatkozó arányokkal /a 28 könyvtártól vett adatok általánosítása alapján/ általában elégedettek lehetünk. A 28 könyvtár közül 25-ben /92,8 %/ az orosz nyelvű könyvek százalékos részesedése eléri a 10 %-ot, illetve ezen belül 16 könyvtárnál /57 %/ a részesedés ennél jóval magasabb. Ezek az arányok mindenképpen azt jelentik, hogy műszaki életünk legjobban képzett szakemberei tudatában vannak a szovjet szakkönyvek értékének, és ezt a felismerést szakkönyvtáraik állományának gyarapításánál érvényesítik is. Vajon ez a felismerés egyben azt is jelentené, hogy a szovjet műszaki könyvek csak a tudományos rangú, magas elméleti síkon mozgó igények kielégítésére alkalmasak? Ez magyarázná ugyan is azt, hogy az üzemi szakkönyvtárak állományában joggal alacsonyabban az arányok, mint a tudományos intézetek szakkönyvtáraiban. Ez a feltételezés azonban semmiképpen sem állja meg a helyét. A magas színvonalú szovjet szakirodalom pozitív értékelése mellett külön kell hangsúlyozni azt, hogy a szovjet műszaki könyvkiadásnak jelentősen nagyobb hányadát adják azok a művek, amelyek a legmodernebb gyártástechnológiai eljárásokkal, üzemi termelési feladatokkal foglalkoznak. Ezek a szakkönyvek szakmunkások, technikusok és mérnökök színe-nalának megfelelően íródtak, sok és jól szerkesztett ábrával, rajzokkal segítik az üzemekben dolgozó szakemberek munkáját.

Azt a megállapításunkat, hogy a szovjet műszaki könyvkiadás egyaránt szolgálja kiadványaival a tudományos kutatás és az üzemi termelés szakembereinek érdekeit, hadd támasszuk alá az OMK gyakorlati tevékenységéből adódó tényekkel is. Köztudomásu, hogy az OMK a kötelező példányokból és egyéb forrásokból /ajándék, csere/ szerzett kiadványoknak azt a részét, amely főlépéldányként jelentkezik, az alközpontok utján szétosztja a műszaki termelési hálózat tagkönyvtárai között. Az alközpontok ezt a feladatot szívesen vállalják, de észre kellett vennünk, hogy az orosz nyelv okozta nehézségeket túlértékelték. Ezért annak érdekében, hogy a szovjet műszaki könyvek iránti érdeklődésről világos képet nyerjünk - és természetesen azért is, hogy a könyvanyagot a legjobb felhasználási helyükre igyekezzünk juttatni, - 1961 második felében egymást követő két jegyzékben kb. 1000 kötet szovjet műszaki könyvet ajánlottunk fel 300 üzemi, kutató- és tervezőintézeti szakkönyvtárnak. A könyvek a jegyzékeken rövidített címléírással, de címeik magyar nyelvű fordításával együtt szerepeltek. Az eredmény összképe bennünket is meglepett. A két jegyzék szétküldése után, szinte napokon belül beérkeztek a válaszok, és csak a be-

érkezési sorrend szigorú figyelembevételével tudunk az egy-egy műre eső többszörös igények között rendet tartani. A beérkezett kívánságokra összesen 802 kötet könyvet küldtünk szét az igénylőknek. E tapasztalat alapján jogos tehát elsődlegesen az a megállapítás, hogy a szovjet műszaki könyvek iránt nagy érdeklődés van.

Pontosan jegyeztük azt is, hogy hová került ez a 802 kötet könyv. Megállapítottuk, hogy 409 kötetet kaptak a kutató- és tervezőintézeti szakkönyvtárak és 393 kötetet az üzemi szakkönyvtárak. Ez az igényekben jelentkező lényegtelen különbség bizonyítja, hogy a kutató- és tervezőintézetek szakkönyvtárainak fentebb közölt arányait nem dolgozóknak jobb nyelvtudása vagy a nyelvi nehézségek leküzdésére irányuló nagyobb készsége eredményezi, és megdönti azt a feltételezést is, hogy a szovjet műszaki irodalom elsősorban az elméleti színvonalat képviselné. Az üzemi szakkönyvtárak részéről megnyilvánult igények azt bizonyítják, hogy a felkínált szovjet szakkönyvek ugyanúgy értéket jelentenek az üzemeknek, mint a tudományos intézetek számára. Szó sincs tehát arról, hogy az üzemi szakkönyvtárak könyvbeszerzéseinek nyelvi arányait más törvények szerint kellene megállapítani, mint a tudományos intézetek, kutató- és tervezőintézetek szakkönyvtárainak esetében.

A táblázat által kimutatott torzulás azonban mégis magyarázatot követel. Az egyik magyarázat véleményünk szerint az, hogy az üzemek jelentős részénél a szakkönyvtárak felelősei kevesebb gondot fordítanak termelési és fejlesztési feladataik könyvtári szükségletének feltárására, és könnyebben meghátrálnak a nyelvi nehézségek előtt, mint a kutatóintézetiek. Emellett komoly mulasztás terheli a könyvkereskedelmet is, mert a sablonos propagandaeszközökön /plakát, hirdetés/ kívül alig tesz valamit a szovjet műszaki irodalomnak a könyvtárosok közötti terjesztésére. Nem tudunk például egyetlen olyan könyvkereskedői katalógus megjelenéséről sem, amely a hazánkban kereskedelmi forgalomban kapható szovjet műszaki könyvekről adott volna némi tájékoztatást a könyvtárosoknak vagy a szakembereknek. A magyar műszaki könyvekről bőségesen jelennek meg az ÁKV gondozásában kereskedői és különböző szakosított és összesített kiadói katalógusok, /mint azt az előző számunkban közölt vonatkozó cikk is bizonyítja /3/, de szükség volna prospektusokra az ÁKV hálózatában kapható szovjet műszaki könyvek feltárása és ajánlása érdekében is.

Biztosak vagyunk abban, hogy a szovjet műszaki könyvek felhasználásának mérését célzó szerény kísérletünk sikerét nem az eredményezte, hogy jegyzékeink terítés nélkül ajánlották a szakkönyveket, hanem az, hogy a szakok szerint rendezett és a címek magyar nyelvű fordításával ellátott jegyzékeket oda juttattuk a könyvtárosok és a szakemberek munkaasztalaihoz. A belföldi vásárlásokkal kapcsolatban határozottan állítható, hogy könyvtárainknak ma már nincsenek pénzgondjaik. /Itt jegyezzük meg, hogy a szovjet műszaki könyvek átlagára alacsonyabb, mint a többi országoké. Az OMK nyilvántartása szerint a szovjet könyvek átlagára 21,- Ft, a magyaré 46,- Ft, az NDK-ban kiadott műszaki könyvéké 87,- Ft. A tőkés országok könyveinek átlagára 217,- Ft. /De valóban nem ismerik a beszerzési forrásokat, a szovjet anyagot feltáró bibliográfiákat, és nem ismerik azokat a

szakkönyveket, amelyek az ÁKV-hálózatban megvásárolhatók. A közvetlenül feladható rendelésekről itt nem beszélünk, mert a gyarapításnak ez a formája tudatos feltáró munkát igényel, de egyébként sem túlságosan csábító az a tény, hogy a megrendelt könyvek beérkezési ideje átlagban 1 év körül jár.

Ha az ÁKV a címfordítással és különösképpen szakszerű tartalmi ismertetéssel is ellátott jegyzékek útján időről-időre tájékoztatást adna a nála beszerezhető szovjet műszaki könyvekről, meggyőződésünk, hogy az üzemi szakkönyvtárak állományában hamarosan egészségesebb arányok alakulnának ki, mint amilyenekről jelenleg beszélhetünk. Ez pedig nemcsak az ÁKV forgalmát növelné, hanem szakembereink is több lehetőséget kapnának arra, hogy a magyar ipar műszaki fejlesztésének nagy kérdéseinél az eddigieknél jobban tanulmányozhassák, és felhasználhassák a szovjet tudományt és technikát feltáró szovjet műszaki könyveket.

- /1/ Az orosz nyelvű természettudományos és műszaki irodalom fordítása a nyugati államokban. - /Translations of Russian scientific and technical literature in Western Countries./ FRANK, A. - Revue de la Documentation; 28. k. 3.sz. 1961. máj. 47-51.p.
- /2/ Department of Scientific and Industrial Research Lending Library Unit. Inst. of Books received from the USSR. London, 1961. June, No.34.
- /3/ Themenplan für das Jahr 1962. /Bp./ Műsz.K.1962. 95 p.
- /4/ BARANYAI T.: Műszaki könyvtár-műszaki könyvesbolt. MKT, 1962. 1.sz. 32-53. p.

= o o o =

BENEDEK, J.: Sowjetische Fachbücher in dem Netz der technischen Betriebsbibliotheken.

In der Bewertung der sowjetischen technischen Literatur ist auch das eben bei den industriell meistentwickelten Ländern beobachtbare Bestreben, diese Literatur für sich zugänglich zu machen, ein überzeugender Faktor. Im Interesse des sozialistischen Aufbaus wurden zur Nutzbarmachung der in russischer Sprache erscheinenden Fachliteratur die Organisationen und Möglichkeiten bereits auch bei uns geschaffen. Auch für die Bibliothekare des technischen Betriebsbibliothekennetzes stellt sich die Aufgabe, die Anschaffung von sowjetischen technischen Büchern zu sichern.

Es brachten dagegen die in 70 bedeutenden Fachbibliotheken des technischen Betriebsbibliothekennetzes durchgeführten statistischen Untersuchungen das Ergebnis, dass der Beschaffungsanteil an sowjetischen Büchern in den Betrieben nicht zufriedenstellend ist. Die untere Grenze wurde für diese in der kontinuierlichen Bestandvermehrung mit 10 % angesetzt, aber bloss 18 unter den in Betracht genommenen 42 Bibliotheken erreichten diese Proportion. Eine wesentlich günstigere Lage zeigte sich bei den untersuchten 28 Forschungsinstituten. Die Erklärung hierfür liegt nicht allein in der Verteilung der sprachlichen Schwierigkeiten, sondern vielmehr in der besser organisierten, umsichtigeren Beschaffungspolitik der Forschungsinstitute.

Die Zentrale des Bibliothekennetzes verteilt die sich dort aus den eintreffenden Pflichtexemplaren und aus sonstigen Quellen anhäufenden überschüssigen Bücher mit Hilfe der Unterzentralen. Als bei einer solchen Gelegenheit in zwei Listen insgesamt etwa 1000 Bänder sowjetischer Fachbücher den Betrieben angeboten wurden, bewies die überraschend grosse Anzahl der angemeldeten Ansprüche, dass für die sowjetischen technischen Fachbücher ein sehr lebhaftes Interesse besteht. Die Erklärung für die zwei widersprechenden Erfahrungen scheint darin zu liegen, dass die nach Fächer geordneten, mit Titelübersetzungen versehenen Listen zu den Bibliothekaren und zu den betreffenden Fachleuten gelangend deren Orientierung wesentlich erleichterten. Es zeigten nämlich auch die früheren Beobachtungen schon, dass die technischen Fachleute von den sprachlichen Schwierigkeiten nicht zurückschrecken, falls das Fachbuch sonst in irgendeinem sie interessierendem Problem eine Lösung verspricht. Daraus folgt, dass es vor allem die Aufgabe des Staatlichen Unternehmens für Buchvertrieb ist, durch eine wirksamere Propaganda der in russischer Sprache erscheinenden Bücher deren proportional grössere Beschaffung zu fördern.

- : - : - : -